

Verslag Ronde Tafel Bijeenkomst

Zuid-Hollands Kustinitiatief

1 oktober 2019, Paviljoen De Witte, Den Haag

Op 1 oktober vond in Paviljoen de Witte te Scheveningen een ronde tafel plaats, waarin een select gezelschap van sleutelfiguren van overheden en NGO's bijeen kwamen om het gevoel van urgentie en de mate van commitment te toetsen en inhoudelijke bouwstenen te benoemen van de programmering van een gezamenlijke, integrale innovatieagenda voor de Zuid-Hollandse kust – het Zuid-Hollands Kust Initiatief (ZHKI). De bijeenkomst werd geleid door Annemieke Nijhof, voorzitter van de Topsector Water en Maritiem.

Inspiratiesessie

In vier korte presentaties werd door inspiratoren neergezet wat de ontwikkelingen zijn, die op de Zuid-Hollandse kust afkomen en waar de kansen en risico's liggen:

Veiligheid en kustverdediging - 'Bouwen met de Natuur' door *Stefan Aarninkhof, Hoogleraar Coastal Engineering, TU Delft*

- De globale zeespiegelstijging versnelt. Waar die in de periode 1997-2006 3 mm/jaar was, was het 4 mm/jaar van 2007-2016 en 5 mm/jaar in de periode 2014-2019. Er zijn grote regionale verschillen en tot nu toe gaat de stijging in de Noordzee relatief traag. Voor de toekomst zijn er veel onzekerheden en hangt de verdere stijging sterk af van de mate waarin de Parijsdoelen worden gehaald.
- Er is voorlopig geen reden tot paniek – naar alle waarschijnlijkheid kunnen we de zeespiegelstijging tot 2050 in ieder geval aan - maar het is wel goed om alvast na te denken over de lange termijn. Daarbij is vooral de vraag of de huidige strategie van zandsuppletie houdbaar is: er is nog veel niet bekend over de verspreiding van het zand, ieder zoveel jaar de bodem met zand bedekken heeft permanente impact op bodemleven, mogelijk effect op natuurlijke dynamiek van duinvorming, etc.
- Conclusie: het is niet nodig om proactief te suppleren/de kustverdediging aan te passen. Wel nodig om nu al aan de slag te gaan met pilots, die voor de lange termijn relevant zijn. Een dergelijke pilot duurt 25 jaar, dus dan heb je daarna nog tijd voor verdere opschaling. ZHKI Kustlab zou hier een belangrijke rol in kunnen spelen.

Grootschalige en robuuste Natuurontwikkeling door *Kirsten Schuijt, CEO WNF*

- De druk op de kust(natuur) is enorm. De insteek van WWF is om die druk op te vangen met de natuur als bondgenoot.
- De achteruitgang van natuur heeft ook impact op mensen en maatschappij; gebrek aan

rust en ruimte om te recreëren en verlies van belangrijke ecosysteem-diensten.

- Al in 1996 presenteerde WWF, samen met ARK Natuurontwikkeling haar visie '[Meegroeiën met de zee](#)'. Die visie is nog steeds actueel.
- Nodig: dynamiek, ruimte, meebewegen met zee. Uitbreiding kustversterking hoeft niet alleen zeewaarts, maar kan ook land inwaarts. Uitbreiding zeewaarts gaat ten koste van belangrijke habitat en een kraamkamer van vele soorten. Ook ontstaat de vraag 'waar ga je zand vandaan halen?' Zandsuppletie heeft ook impact.
- Conclusie: een integrale benadering van de ontwikkeling van de Zuid-Hollandse kust is zeer gewenst en cruciaal voor het creëren van de nodige ruimte voor natuur en samenhang tussen natuur, wonen, recreëren en veiligheid.

Innovatie in de economie en de energietransitie – Top-sectoren door *Manon Janssen, CEO Ecorys en voorzitter Topsector Energie en Klimaattafel Industrie* (mw. Janssen was helaas verhinderd, waardoor haar aangeleverde presentatie door Guus van der Hoef, kwartiermaker ZHKI, werd doorgelopen).

- De energietransitie beïnvloedt de ruimtelijke inpassing en aanlanding van infrastructuur in kustgebieden:
 - Toename Offshore Wind Parken (OWP), Getijdenenergie installaties, CCS platformen en Waterstofconversie-eenheden op de Noordzee zorgt voor een drukker kustgebied, met minder ruimte voor andere functies zoals visserij en vaarroutes.
 - Toename van deze installaties zorgt ook voor toename van infrastructuur (elektriciteitskabels en transportbuizen) op zee en behoefte aan ruimte en aanlanding infrastructuur aan de kust.
 - Deze ontwikkelingen hebben ook effect op ecologie en aquacultuur.
- Conclusie: Om te zorgen voor goede inpassing van nieuwe infrastructuur zijn integrale oplossingsrichtingen nodig. Topsector Energie gaat meer integraal kijken: energie → klimaat. Er lopen nu twee inspiratieprojecten met integrale kijk en relevantie: 'Win-Wind' over medegebruik van windparken en 'Ampyx Power Airborne' waarbij met behulp van 'wind-vliegers' kleinere funderingen en minder materiaal nodig is voor het opwekken van dezelfde hoeveelheid energie.
- De Topsector Energie stelt graag haar netwerk, kennis en kunde ter beschikking en kan wijzen op de juiste financieringsmiddelen voor projecten van ZHKI.

Metropolitane impuls – wonen, werken, recreëren door *Gijs van den Boomen, Directeur Kuijper Compagnons*

- Nederland staat voor grote opgaven. Duurzaamheid, mobiliteit, verstedelijking, energie vragen een duidelijke koers richting de horizon voor onze Deltametropool. De komende jaren worden een tijd van duidelijke keuzes, een van versnelling, een tijd van doen.
- Achter het Noordzeestrand ligt de mooiste Stadsdelta van de wereld. Die prachtige delta willen we graag in de toekomst net zo mooi en dynamisch houden. Want dynamiek is kenmerkend voor de Hollandse kust: pas in 1500 vC begint de huidige kustlijn te ontstaan en pas in 500vC is die ongeveer waar die nu is. Daarvoor lag de kust veel verder landinwaarts.
- Sindsdien neemt de druk op de kust vanuit het land steeds verder toe; de bebouwing rukt op, de kuststrook wordt smaller. De roep om zeevaartse uitbreiding is dan ook niet verrassend. De vraag naar woningen in de Randstad blijft toenemen.

- Er is een groeiend tekort aan zowel woningen als natuur en recreatie in het gebied – om dit tekort aan te pakken en de leefkwaliteit in stand te houden is integraal en creatief denken nodig, waarbij er geen taboes zijn.
- Het ZHKI kan een rol spelen in het tot stand brengen van een integrale aanpak en als pilot functioneren voor de rest van de kust, waar vergelijkbare problemen spelen.

Op basis van deze vier presentaties werd een levendige **discussie** gevoerd, waarbij de volgende gezichtspunten aan de orde kwamen:

- **Grote trajecten in NL zijn trajecten van 35-40 jaar; dus daar moeten we rekening mee houden.** Dat betekent dat ook al hoeft er pas na 2050 iets te gebeuren, dan moeten we toch nu aan de slag. Als er onzekerheden zijn, dan moeten we die in kaart brengen en dan (toch) beslissingen nemen – met ruimte om onderweg te leren en aan te passen.
- De opgaven waarvoor we staan zijn qua problematiek nog groter dan we zijn gewend; ze vergen dan ook een **schaalsprong** in maatregelen. **Samenwerking in praktijk is nodig om te leren.**
- **Waar kiezen we voor als we delta nog één keer opnieuw, groots het gebied vormgeven?**
- Een van de uitdagingen is: Hoe krijgen we **financieringsvormen** die zulke lange periodes dekken? Anderen zeggen: Financieringsconstructies komen wel, maar je moet eerst een visie hebben - dat is nu het belangrijkste. Met een goede visie komt het geld wel.
- **Zeewaartse vs. landinwaartse uitbreiding:**
 - Er is behoefte aan zowel grootschalige natuurontwikkeling als recreatief medegebruik. De duinen bieden hiervoor unieke kansen. Landinwaarts zijn er zeer beperkte mogelijkheden, dus we ‘moeten’ de zee ingaan. Ja, dat leidt tot tijdelijke verstoring van bodemleven, maar dat herstelt zich verderop langs de nieuwe kustlijn.
 - De beperking zeewaarts is net zo groot als landinwaarts, alleen is die minder zichtbaar. Transitie op Noordzee leidt ook daar al tot krappe ruimte. Kijk ook wat er in aangrenzende regio’s gebeurt; er zijn interessante pilots daar, bv. in NH, daar zijn ze de duinen landinwaarts aan het verbreden
 - Zandmotor: die heeft wel wat effect gehad op bodemleven, maar beperkt. Ook op het duin heeft dit effect gehad: die ontwikkelt zich daar heel erg snel. Het is nog niet duidelijk of de Zandmotor ook echt de plek in kan nemen van traditionele zandsuppletie. Het eerste jaar ging het heel snel, maar de snelheid van verspreiding neemt nu af.
- De **energietransitie op zee heeft vooral effecten rond Rotterdamse haven** (lijkt het).
- **Woningbouw: in Rotterdam (en de rest van de Randstad) wordt er steeds meer ingezet op woningbouw dicht bij de centrale stad;** niet perifeer. Behoeft aan natuur, recreatie en groen is groot ook van stadsbewoners. Voor centrale stadsontwikkeling is ook kustversterking en natuur cruciaal.
- **PAS: zoals het nu is komt die hele woningbouw er niet tenzij we echt iets aan de natuur gaan doen.** Kwaliteitsverbetering van kustgebieden/natuur is noodzakelijk voor verdere ontwikkeling woningbouw. Welke maatregelen zouden kunnen helpen om natuur te versterken?
- Er is **behoefte aan een gebiedsgerichte aanpak:** natuur, woningbouw en mobiliteit in relatie tot elkaar bekijken. En daarbij ook oog hebben voor verbindingen met het achterland; niet alleen in Nederland, maar ook naar België en Duitsland. Daarbij is helderheid over de **grote nationale opgaven en de visie/rol van het Rijk cruciaal.**
- Een **integrale aanpak voor de Zuid-Hollandse Kust kan werken als het proces rond het Noordzeeakkoord:** alle stakeholders aan tafel, gezamenlijk puzzel leggen voor beperkt

gebied met nauwe betrokkenheid van Rijk. Zo kom je verder en komen de nodige afwegingen transparant op tafel. Die transparantie is cruciaal voor de buy-in van alle groepen.

- Kans in ZHKI: niet alleen Nationaal Park Hollandse Duinen realiseren, maar ook kijken of we een aantal **robuuste ontwikkelingen in gang kunnen zetten**. We hoeven niet meteen alle opgaven te beantwoorden, maar wel iets; robuustheid is belangrijker dan volledigheid.

Reality Check

Na een pauze zette de discussie zich voort met input vanuit de Deltacommissaris en de NOVI. Zo werden de eerste verbindingen met de grote nationale opgaven en de visie/rol van het Rijk gelegd.

Deltaprogramma door Peter Glas, Deltacommissaris

- 25 jaar geleden werd de Stichting Nieuw-Holland opgericht: toen hadden we net de eerste hoog water problemen rond de rivieren gehad en zorgen over de kustverdediging in Noord-Holland. Dat leidde tot steeds meer vragen over hoe we met die rivieren omgaan en daarna weer nog breder. In de komende decennia zullen die vragen nog steeds belangrijker worden.
- Het 10e Deltaprogramma is net uit: [‘Deltaprogramma 2020. Doorwerken aan de delta: nuchter, alert en voorbereid’](#). De kernthema’s zijn veiligheid, ruimtelijke- en klimaatadaptatie. De dijk kan wel op orde zijn, maar achter de dijk zitten ook nog kwetsbaarheden. Het Deltaprogramma werkt vanuit een risicobenadering, niet vanuit ‘absolute veiligheid’. Hier hoort ook bij dat activiteiten achter de dijk worden aangepast om de schade bij eventuele overstromingen te beperken.
- In 2014 is besloten uit te gaan van de volgende principes (Deltabeslissingen): we houden de kust op z’n plek, zacht waar het kan, hard waar het moet.
- Om de 6 jaar vindt een reality check plaats: hoe staat het met de uitgangspunten van toen? Kloppen die nog steeds of moeten die worden geüpdatet? Hoe (vol)houdbaar is het huidige systeem van kustbescherming? Zandsuppletie; hoe lang houden we dat vol; waar zit de grens en wat dan? Monitoring; hoe kunnen we nog alerter weten wanneer we bepaalde tipping points zien aankomen?
- Inmiddels komen ook de ‘wat als vragen’ aan de orde: wat als de temperatuurstijging toch meer is dan Parijs? En wat als de zeespiegelstijging hier ook opeens sneller gaat dan nu?
- Vandaag komt een nieuw rapport uitgekomen met verkenning van mogelijke oplossingen voor 3-4m zeespiegelstijging [‘Verkenning Deltares - Strategieën voor adaptatie aan hoge en versnelde zeespiegelstijging’](#). Op basis van de bevindingen van het rapport worden door het ministerie van BZK een aantal expertsessies georganiseerd en ook zijn er werkateliers over het hele land gepland. Op dit moment is het nog te vroeg - onzekerheden zijn te groot - om strategieën aan- of af te wijzen, maar er moet wel nagedacht worden over de opties.
- Voorlopig is het Deltaprogramma 2020 nog een papieren exercitie; er zijn nog geen plannen voor toetsing in de praktijk. Hier kan het ZHKI juist toegevoegde waarde bieden door dergelijke plannen te ontwikkelen.
- Vanuit veiligheid is er geen urgentie met het inzicht van nu. Tot 2050 is het ook niet te verwachten dat die er wel komt. De impuls voor een integrale aanpak van de kust moet dus ergens anders vandaan komen – en dan wel aan veiligheid worden getoetst.
- Waar liggen de echt innovatieve elementen van het initiatief? Zandmotor-denken opschalen is misschien niet genoeg om voor echt innovatief door te gaan – we moeten hoger inzetten.
- Over 6 jaar volgende herijking van Deltaprogramma. Het ZHKI zou hier goede input voor

kunnen leveren op basis van de ideeën die er dan zijn ontstaan en de lessen, die daaruit kunnen worden getrokken.

NOVI door Emiel Reiding, Directeur Nationale Omgevingsvisie

- Zoals in het eerste deel van de bijeenkomst beschreven komen er grote transities op ons af. Naast de 'onvermijdelijke transities' zijn er ook nog dingen, die we zelf willen veranderen en verbeteren. Om op dit alles een ruimtelijk antwoord te geven is besloten tot het ontwikkelen van een [Nationale Omgevingsvisie \(NOVI\)](#). De conceptversie is er inmiddels en de publieke consultatie net afgesloten.
- In de komende jaren worden monitoring en aanpassing van het beleid belangrijk – de visie is geen statisch ding.
- In de visie staan nationale belangen naast elkaar. Het wordt pas spannend als je ze op een specifieke plek gaat toepassen, want dan blijkt dat er echt keuzes moeten worden gemaakt en dat die belangen niet altijd samengaan.
- Over die keuzes staat er ook iets in de NOVI, maar ook heel veel niet: die moeten per gebied worden gemaakt. Hier moet het Rijk weer aan tafel als een van de stakeholders.
- Het ZHKI kan waarde toevoegen door voor een specifiek gebied al die inhoud bij elkaar te brengen en met lokale stakeholders over de benodigde keuzes in gesprek te gaan. Bijvoorbeeld door leefbaarheid in de regio te verbeteren. Maar, gezien vanuit het Rijk moet de urgentie nog helderder worden of vanuit een andere hoek komen. In het NOVI is vanuit het Rijk voor andere prioriteitsgebieden gekozen (energie op de Noordzee). ZHKI moet dus echt een bottom-up-initiatief zijn, waarbij het Rijk op een gegeven moment wordt uitgenodigd om aan tafel te komen.

Discussie en conclusies

- In de Nota Ruimte van 2004 werd de opgave voor de kust al stevig geagendeerd. Het uitgangspunt was toen 'ruimte voor ontwikkeling'; en bij de kust is die ruimte extra lastig te vinden, want aan beide kanten zijn er harde grenzen – tot nu toe, dan. Vanuit dit perspectief kan het ZHKI een bijdrage leveren door:
 - Innovatief en met stakeholders na te denken over wat we kunnen ontwikkelen
 - De grote opgave benoemen en kijken hoe ze als geheel kunnen worden aangepakt: zie de PAS als kans.
 - Mensen overtuigen van wat er zou kunnen en moeten – draagvlak en actieve betrokkenheid burgers is cruciaal.
- De meerwaarde van het ZHKI is in het bij elkaar brengen van innovatieve kracht van bedrijfsleven, NGO's, kennisinstellingen bij elkaar brengen. Die waarde moet zichzelf bewijzen. Waar bestaat 1^e fase uit? Wat gaan we echt concreet doen?
 - Mensen vanuit bedrijfsleven, NGO's, kennisinstellingen en burgers benaderen en betrekken.
 - Aantal workshops (Kustlabs) doen om concrete ideeën op te halen en uit te werken.
 - Kijken of dit dan in een overkoepelend programma kan worden uitgewerkt, waaraan eigenaren, activiteiten en financiering kunnen worden gekoppeld.In NOVI staat ook veel over integraliteit en waardvermeerdering: juist dat is waar ZHKI in wil voorzien.
- Regeren is vooruitzien. We zijn nu (te veel) bezig met problemen op te lossen, die al op redelijk korte termijn spelen. Laten we nu echt vooruitkijken en dan daarvanuit proberen te bedenken wat we dan nu moeten doen.
- Waar moeten wij voor in de weer zijn als overheden, bestuurders, etc.? We moeten in de

weer voor de burger, die steeds meer meemaakt dat alles wordt omgezet in rode doelstellingen, terwijl de behoefte aan groene en recreatieruimte enorm is: het is becijferd dat we in ZH 40.000 ha groen tekortkomen. De kust is ons achtertuin en een belangrijke kans om in die behoefte te voldoen. Bang dat we over 30 jaar tegen elkaar zeggen: er is van alles gebeurd, maar waar is de samenhang en het grote geheel?

- De ideeën van het ZHKI en de opgaven rond natuur en recreatie passen goed bij wat LNV doet. Ja en interessant om te kijken wat er in zo'n platform aan de orde komt en mee te denken.
- Het mooie is dat hier bij deze Ronde Tafel en dus hopelijk ook verder met het ZHKI innovatieve ideeën bij elkaar komen. Integraliteit; ook met drie gemeenten Den Haag, Westland, Rotterdam. Dit kunnen we niet op Rijksniveau op die manier aanpakken. Het is belangrijk om innovatief en iconisch bezig te zijn. Kustinitiatief zou daar goed bij passen. Het zou goed zijn als ook de provincie hier hun schouders onder willen zetten.
- Gemeente Westland is geen voorstander van grootschalige kustuitbreiding en heeft ook geen wens om mee te werken aan nieuwe woongebieden voor mensen buiten de eigen regio. Voor hen is het vooral van belang om de kassenbouw (de kern van de Westlandse economie) in stand te houden en leefkwaliteit van de mensen, die daarbij betrokken zijn te waarborgen. Voor natuur is er weinig tot geen ruimte in de gemeente.
- Gemeente Rotterdam (en vermoedelijk ook Den Haag) is niet specifiek op zoek naar meer woningruimte aan de kust; dat doet men binnen de bestaande stad. Ze is wel op zoek naar ruimte voor leefkwaliteit: groen, recreatie, natuur. We komen niet uit de waakvlam modus; dat is zonde. Hoe kunnen we nou een volgende stap zetten? Bij het ZHKI snijdt het mes aan meerdere kanten; dat vind is het charmante.

Conclusies:

- Ja, we weten dat we in de komende decennia met deze kust aan de slag moeten. Vanuit het Rijk worden er nu geen concrete stappen genomen om dat met de betrokken stakeholders en bewoners te doen. Als we iets willen moeten we dus van onderop aan de slag.
- Op dit moment komt de urgentie vooral vanuit natuur, groen en recreatie – ruimte en leefkwaliteit voor de bewoners van het gebied achter de kust.
- Om de ontwikkeling van natuur, groen en recreatie grootschalig aan te pakken zijn innovatieve oplossingen nodig en een aanpak, die al in de basis rekening houdt met parallelle opgaven m.b.t. woningbouw, kustverdediging en economie. De ZHKI kan meerwaarde bieden door de totstandkoming van dergelijke oplossingen te faciliteren en ze samen met betrokkenen uit te werken in concrete, financierbare (pilot)projecten.

Deelnemers Ronde Tafel

Zuid-Hollands Kustinitiatief

Dinsdag 1 oktober 2019, Paviljoen De Witte, Den Haag

Overheden		
Jeanette Baljeu	Provincie Zuid-Holland	Gedeputeerde water en kust c.a.
Nanou Beekman	Ministerie LNV	Directeur Landelijk Gebied en Visserij
Arie van Blanken	Gemeente Westland	Beleidsmedewerker Ruimtelijke Ordening
Hermen Borst	Deltacommissaris	Directeur staf
Jan Busstra	Ministerie I&W	Afdelingsmanager Marien en Internationaal Waterbeleid
Sybilla Dekker		Minister van Staat, Vm. Minister van VROM,
Sandor Gaastra	Ministerie EZK	Directeur-generaal Klimaat en Energie
Peter Glas	Deltacommissaris	Deltacommissaris
Peter Heij	Ministerie I&W	Directeur-generaal Bodem en Water
Jos Melchers	Gemeente Rotterdam	Directeur Gebiedsontwikkeling
Peter Ouwendijk	Hoogheemraadschap Delfland	Hoogheemraad
Ferry Pronk	Gemeente Rotterdam	Gebiedsaccountmanager
Emiel Reiding	Ministerie BZK	Directeur Nationale Omgevingsvisie
Eric van der Schans	Port of Rotterdam	Directeur Environmental Management
Marco Zeeman	Rijkswaterstaat	Directeur Netwerk-ontwikkeling Zuid Holland

Maatschappelijke Organisaties		
Stefan Aarninkhof	Technische Universiteit Delft	Hoogleraar Coastal Engineering
Bert Bakker	Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland	Senior Adviseur kust
Manon Janssen	CEO Ecorys	Voorzitter Topsector Energie
Piet Jonker	Stichting Duinbehoud	Voorzitter
Georgette Leltz	Dunea	Programmadirecteur Nationaal Park Hollandse Duinen
Bert Mooren / Rogier Krabbendam	VNO-NCW West	Directeur
Jasper Ohm	Stichting het Zuid-Hollands Landschap	Regiohoofd Kustzone
Bas Roels	Wereld Natuur Fonds	Senior Adviseur
Kirsten Schuijt	Wereld Natuur Fonds	Directeur

Bestuur en Adviseurs Stichting Nieuw-Holland en projectteam ZHKI		
Gijs van den Boomen	Kuiper Compagnons	Directeur
Gert Dral	Stichting Nieuw-Holland	Secretaris
Lenie Dwarshuis-van de Beek	Stichting Nieuw-Holland	Voorzitter
Guus van de Hoef	Investeren in Ontwikkeling b.v.	Directeur
Anne-Mette Jørgensen	Eco -Effectieve strategies	Directeur
Annemieke Nijhof	Topsector Water en Maritiem	Voorzitter en boegbeeld
Meiny Prins	Priva	CEO
Wim de Ridder	Future studies	Directeur
Jana Steenberg-Kajabová	Stichting Nieuw-Holland	Bestuurslid
Ronald Waterman	Stichting Building with Nature	Directeur
Benno Wiersma	Stichting Nieuw-Holland	Bestuurslid